

İRAN'IN SURİYE STRATEJİSİ

Bayram SİNKAYA*

Öz

İran-Suriye ittifakı Ortadoğu'daki en uzun süren ittifaklardan birisi olarak kabul edilir. Son yıllarda Suriye'de iç savaşa dönüşen kriz ve Suriye krizi etrafında şekillenen bölgesel gerilim bu ittifak ilişkisini daha da güçlendirmiştir. Bu ittifakın bu kadar dayanıklı olmasının en önemli sebebi İran'ın bölgesel politikalarında Suriye'ye verdiği stratejik önemdir. Esad yönetimindeki Suriye, yalnızca bir müttefik olarak değil, aynı zamanda İran'ın savunma stratejisine 'stratejik derinlik' kazandırması açısından son derece değerlidir. Bu nedenle İran, Suriyekrizinin başından beri kararlı bir şekilde Esad yönetimini desteklemiştir. Bu çalışmada İran'ın Suriye politikası ve Suriye krizi karşısında nasıl bir strateji izlediği incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle İran'ın Ortadoğu politikasında Suriye'nin yeri, daha sonra İran'ın Suriye'deki stratejik hedefleri ve Suriye krizi karşısında izlediği politikalar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Suriye Krizi, Devrim Muhafızları, İttifak, Strateji

İRAN'S STRATEGY TOWARDS SYRIA

Abstract

The alliance between Iran and Syria is widely regarded as one of the long-lasting alliances in the Middle East. Recent crisis in Syria that turned into a civil war, and the ensuing regional tension have underpinned that alliance relationship. The principal reason of the resilience of this alliance is the strategic position of Syria within the framework of Iran's regional policies. Syria under the Assad administration is valuable to Iran not only as an ally, but also because of its place that contributes to the 'strategic depth' of Iranian defense strategy. For this reason Iran resolutely backed the Assad administration since the beginning of the Syria crisis. This addresses Iran's policy towards Syria and its strategy vis-à-vis the crisis. In this respect, it will review the place of Syria in Iranian Middle East policy, Iran's strategic aims in Syria and its policies towards the Syria crisis.

Keywords: Iran, Syria Crisis, Revolutionary Guards, Alliance, Strategy

Giriş

Rejim karşıtı gösterilerin ortaya çıkmasıyla başlayıp, güvenlik güçleri ile muhalifler arasındaki çatışmaların iç savaşa dönmesiyle giderek ağırlaşan Suriye krizinin en önemli aktörlerinden birisi İran oldu. Öyle ki İran, başından beri Beşar Esad yönetiminin en güçlü destekçisidir. Hatta İran'ın Suriye politikası belirli bir noktadan sonra Esad'ı tüm imkânlarla desteklemenin ötesine geçti ve İran güçleri sahadaki çatışmalarda bizzat aktif bir rol oynamaya başladı. Dolayısıyla, Suriye meselesi ile ilgili olarak en çok

tartışılan hususlardan birisi İran'ın Esad yönetiminin arkasında durmasının nedenleri oldu.

Bu çalışmada İran'ın Suriye politikası ve Suriye krizi karşısında nasıl bir 'strateji' izlediği incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle İran'ın Ortadoğu politikasında Suriye'nin yeri, daha sonra İran'ın Suriye'deki hedefleri ve Suriye krizi karşısında izlediği politikalar tartışılacaktır. Ayrıca, İran'ın Suriye politikasında etkili olan aktörler ve bu konuda öne çıkan söylemler irdelenecektir. Bu çerçevede özellikle İran Devriminin Rehberi Ayetullah Ali Hamanei'nin ve yakın çevresinin Suriye meselesine bakışı incelenmektedir.

İran, Suriye rejiminin muhaliflere karşı aşırı güç kullanmasını zaman zaman eleştirmiş ve meselenin siyasi yollardan çözülmesi çağrısı yapmıştır. Fakat rejim karşıtı gösterileri esas olarak bir demokratikleşme talebi veya devrimci bir hareket değil, İsrail'in ve Batı'nın himayesinde, İran'ın bölgedeki en önemli müttefiki Esad yönetiminin iktidardan uzaklaştırılması girişimi olarak görmüştür. Esad yönetimindeki Suriye, yalnızca bir müttefik olarak değil, aynı zamanda İran'ın savunma stratejisine 'stratejik derinlik' kazandırması açısından son derece değerlidir. Bu nedenle İran başından beri Suriye'de ne istediğinden emin, tutarlı bir siyaset izlemiştir. Bu çerçevede öncelikle Esad yönetiminin korunması, eğer bu sürdürülemez ise İran'ın içinde olduğu bir geçiş sürecinin uygulanması için çalışmıştır.

İran'ın Ortadoğu Politikası ve Bölgeye Bakışında Suriye'nin Yeri

İran'ın bölgesel hedeflerini ve politikalarını ortaya koyan, dolayısıyla Suriye politikasını anlamaya yardımcı olacak, erişime açık, ilan edilmiş net bir doktrin veya politika programından bahsedilemez. Son yıllarda 'direniş eksenli' söylemi İran dış politikasında ağırlıklı bir yer tutsa da İran'ın Ortadoğu'ya bakışını, dolayısıyla bölgeye yönelik politikalarını şekillendiren çok sayıda faktör vardır. Her şeyden önce bugünkü İran yönetimi, 1979 İran İslam Devrimi'nin mirasçısı ve devamıdır. Devrim sırasında ön saflarda yer alan insanların önemli bir kısmı hala bugün devletin karar alma mekanizmalarında önemli roller ifa ederken, devrim esnasında ortaya çıkan değerlerin önemli bir kısmı anayasa ve diğer düzenleyici kurallar ile birlikte kurumsallaşmıştır. Dolayısıyla Devrimin İran dış politikası ve bölge politikası üzerindeki etkileri hala kendisini hissettirmektedir.

Devrimin İran dış politikasındaki ilk sonucu anti-emperyalizmdir. Anti-emperyalizm ile devrimin dış politikadaki bir diğer sonucu olan İslam dünyasının liderliği ideali büyük ölçüde örtüşmektedir. Öyle ki İslam dünyası hala emperyalizmin nüfuzu altındadır ve emperyalizmin saldırılarına maruz

kalmaktadır. İran devrimi emperyalizme karşı mücadelede dönüm noktası olmuştur. Devrimle birlikte emperyalizmin boyunduruğundan kurtulan İran, İslam dünyasının emperyalizme karşı mücadelesinde de öncü bir rol oynamalıdır. Diğer yandan İran, tam da bu özelliği nedeni ile emperyalist saldırıların hedefi olmaya devam etmektedir. Fakat anti-emperyalizm prensibi esas olarak Amerikan ve Siyonizm karşıtlığında ifadesini bulmuştur. İran ile ABD ilişkilerinde iniş çıkışlar yaşansa da ABD ve İsrail, bugün hala açıkça İran'ın düşmanları olarak ilan edilmektedir. Dolayısıyla İran'ın etrafına ve özellikle Ortadoğu bölgesine bu güçlerle çatışma, mücadele etme sahası olarak bakılmaktadır. Öyle ki bölgedeki her gelişme doğrudan İran ile ilgili olup olmadığına bakılmaksızın bu mücadele çerçevesinde görülmektedir. 2011'de İran'ın Arap dünyasındaki tek müttefiki Suriye'de rejim karşıtı isyanlar çıktığında da İranlı yöneticiler gelişmeleri bu açıdan değerlendirmişlerdir.

Devrimin 'idealist' yansımalarının yanı sıra İran'ın jeopolitik konumu da dış politikada ağırlığını hissettirmektedir. Bu hususta İranlı seçkinler arasında birbiriyle yarışan iki ilginç eğilim var. Birincisi İran'ın yalnızlığı. Bu eğilime göre İran, etnik, dini, kültürel ve siyasi açılardan kendisine pek yakın olmayan devletler tarafından çevrilmiş, yalnız bir ülkedir. Bu durum sekiz yıl süren İran-İrak savaşı sırasında yakından hissedilmiş, o şartlar altında yalnızca Suriye ve Libya İran'a destek vermiştir. Dolayısıyla bu savaştan aldığı derslerle İran, güvenliğinin sağlanması için sınırlarının ötesinde başlayan 'stratejik derinlik' oluşturma arayışına girmiştir. Bu çerçevede özellikle Suriye, İran'ın stratejik derinliği olarak tarif edilmiş, dolayısıyla Suriye'de İran yönetimine dost olan Esad rejimini devirmeye yönelik her türlü teşebbüs İran'da tehdit olarak görülmüştür.

İranlı seçkinlerin Ortadoğu'ya bakışlarında öne çıkan ikinci eğilim ise bölgesel liderlik arayışıdır. Kendilerini kadim medeniyetlerin devamı olarak gören İranlı seçkinler, göreceli olarak gelişmiş ekonomik kapasitesi, seksen milyonu aşan nüfusu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan ve Basra Körfezi'ne hakim coğrafi konumu vb. nedenlerle İran'ı bölgesel bir güç olarak görmektedir. Tarihte büyük imparatorluklara merkezlik yapmış olan İran'da bölgesel güç arayışı yeni değildir ve çeşitli efsaneler tarafından da desteklenmektedir.¹ Devrimci elitlerin bakışına göre de İran, gerek emperyalizmle mücadeledeki öncü konumu, gerekse İslam ülkelerine sunduğu 'dini demokrasi' modeliyle bölge ülkelerine liderlik etmelidir. Son olarak İranlı

¹ Vahid Noori, "Status Seeking and Iranian Foreign Policy: The Speeches of the President at the United Nations," *Iranian Review of Foreign Affairs*, Cilt 3, Sayı 1, 2012, ss.133-34; H. Ahmadi ve Ali Mahmoodi, "Myth, National Identity and Iranians Attitude towards International Relations," *Iranian Review of Foreign Affairs*, Cilt 5, Sayı 4, 2014, s.71-90.

ve Şii kimliklerinin örtüşmesi bölge siyasetinde İran'a özel bir konum sağlamaktadır.²Nitekim İran, bu bakışa göre gerek siyasi/ideolojik, gerekse 'jeo-kültürel' olarak bölgede 'stratejik derinliğe' sahiptir. Bölgesel güç ve liderlik arayışı, İran'ın bölgede 'aktif' bir siyaset izleyerek kendisine müzahir gruplar oluşturmaya, mevcut grupları ise korumaya, kollamaya ve güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede İran rejimi kendisini bölgedeki Şii kutsal mekanlarının ve Şii grupların koruyucusu ilan etmiştir. Keza, İran'ın Hizbullah ve Suriye ile kurduğu yakın ilişki, İranlı yetkililerin tabiriyle 'direniş eksenli' sadece İran'ın çıkarlarının savunulması için değil, bölgesel güç konumuna yükselmesi için de en önemli araçlardan birisi olarak görülmektedir.

Bölgesel güç olma arayışının tarihi eskilere kadar gitse de İran'ın bölgesel etkinliğinin artması oldukça yenidir. Mart 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinden sonra bu ülkede İran ile bağlantılı Şii grupların etkili olduğu hükümetlerin kurulması, dolayısıyla Bağdat'ta Tahran'a dost bir hükümetin ortaya çıkması bölgedeki güç dengelerini İran lehine değiştirmiştir. Aynı zamanda Hizbullah'ın Lübnan siyasetindeki yerinin pekişmesi de İran'ın bölgesel gücünün yükselmesini sağlamıştır. Fakat İran'ın gücünün artması, çok sayıda bölge ülkesini rahatsız etmiştir ve Suudi Arabistan öncülüğünde İran karşıtı 'ittifakın' şekillenmesine sebep olmuştur. Böylece Ortadoğu'da İran ve Suudi Arabistan'ın başını çektiği yeni bir kutuplaşma ve 'soğuk savaş' ortaya çıkmıştır. Bu kutuplaşma hem İran'ın, hem de Suudi Arabistan'ın 2010-2011 yıllarında baş gösteren Arap isyanlarına bakışını etkilemiş, bu ülkeler isyanlar karşısındaki tavırlarını, rakip bloka zarar verip vermemesine göre belirlemiştir. İşte bu çerçevede Suudi Arabistan Suriye'de ortaya çıkan rejim karşıtı isyanları İran'ın bölgesel gücünü kıracak bir gelişme olarak görmüş ve desteklemiş; buna karşılık İran isyanlar karşısında müttefikine daha sıkı destek vermeye başlamıştır.

2005 yılında İslam Cumhuriyeti'nin yirmi yıllık genel stratejisinin ve amaçlarının belirlendiği 'Yirmi Yıllık Öngörü Belgesi' kabul edilmiştir. Bu belgede İran'ın dış politika stratejisi veya savunma doktrini açık bir şekilde ortaya konulmamıştır, ama genel siyasi hedefler ile siyasette hakim olması beklenen ilkeler belirtilmiştir. Nitekim bu ilkeler de İran'ın siyasi tecrübeleri ve çıkarları ile Ayetullah Humeyni ve Ayetullah Hamanei'nin görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu belgeye göre 2025 yılındaki İran, 'iktisadi, bilimsel ve teknolojik gelişmişlik açısından bölgesinde ilk sırada yer alan; İslami ve devrimci kimliği ile İslam dünyasına ilham kaynağı olan; uluslararası

² S. Abdolmajid Zavari, "Jaygaah-e Iran der nezam-e noven-e khavarmiyaneh," *TISRI*, 9 Aralık 2014, <http://www.tisri.org/default-1742.aspx>.

ilişkilerde yapıcı ve etkili bir ülke' şeklinde tahayyül edilmiştir. Dolayısıyla bu belgede, İran'ın bölgesel statü arayışı net bir şekilde ifadesini bulmuştur. Keza aynı belgede iktisadi, siyasi, kültürel, askeri vb. hedefler tayin edilmiştir. Bu belgede İran'ın askeri açıdan 'caydırıcı' olmasının altı çizilmiş – İranlı yetkililer açıklamalarında İran'ın savunma stratejisinin caydırıcılık esasına dayandığını ifade etmektedir – dış ilişkilerin 'izzet, hikmet ve maslahat' ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. 20 yıllık 'program' ana hatları itibariyle kalkınma endeksli olsa da siyasi düzenin sürdürülmesi, İslami ve devrimci kimlik ve kültürün muhafazası öne çıkmaktadır.³

'Yirmi Yıllık Öngörü Belgesi'nin, yukarıdaki analizlerimizle de bağlantılı olarak İran'ın Suriye'ye bakışı açısından üç önemli sonucu olmuştur. Birincisi, İran'ın ekonomik olarak gelişmesi için bölgesel istikrara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, bölgenin istikrarını tehlikeye atan gelişmeler İran'da hoş karşılanmamıştır. Özellikle İran'ın tarihi, siyasi ve iktisadi sebeplerle doğrudan ilgi sahası olarak gördüğüsahalarda ortaya çıkan istikrarsızlık İran'da doğrudan tehdit olarak görülmüştür. İkincisi, İran'ın caydırıcılık temelli savunma stratejisinde Suriye ile ittifak ilişkisinin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla İran'ın, Suriye'deki müttefikinin çökmesi, İran'ın savunma stratejisine zarar verecektir. Bu nedenle İran, Suriye'de rejim değişikliğine karşı direnmiş, Esad yönetimini giderek artan bir şekilde desteklemiştir. Son olarak, bölgesel statü arayışındaki İran, bölgede vuku bulan siyasi değişiklikler hakkında söz sahibi olmak istemiştir. Bir taraftan Suriye'deki askeri ve siyasi varlığını artırarak, diğer yandan bu konuyla ilgili uluslararası inisiyatiflerde rol alarak bölgenin şekillenmesinde söz sahibi olmak istemektedir.

İran'ın Suriye'deki Hedefleri ve Araçları

İran yönetimi, Suriye krizi karşısında başından beri ne istediğinden ve ne istemediğinden emin bir şekilde, tutarlı bir politika izlemiştir. Bu politikanınesası Suriye üzerinde İran'ın etkisinin, dolayısıyla İran-Suriye ittifakının sürdürülmesidir. Zira yukarıda da tartışıldığı üzere jeopolitik açıdan Suriye, İran'ın bölgedeki en önemli müttefiki, 'stratejik derinliği' ve savunma stratejisinin vazgeçilmez parçası olarak görülmektedir. Diğer yandan Suriye ile ittifak ilişkisi, İran'ın bölgesel güç seviyesini yükseltmekte, dolayısıyla İran'ın bölgesel statü arayışına hizmet etmektedir.

³ A.Eftekhari vd., "Bazkhane Elzamaate Amniyatei Senede Chashmndaaze Jomhoure Eslami Iran der Ofghe 1404: Roykardeye Chand Janebe," *Faselnameye Rahbord*, Cilt 2, Sayı 60 (1390), ss.54-83.

Hem Suriye üzerindeki etkisini hem de ittifak ilişkisini sürdürebilmek için İran, Esad yönetiminin iktidarda kalmasına bel bağlamıştır. İran'ın Esad yönetiminin iktidarda kalması konusunda bu kadar ısrarlı olmasının iki esas sebebi vardır. Bir kere Esad yönetiminin İran ile ilişkilerinin uzun bir geçmişi ve buna bağlı olarak gelişen bir güven ilişkisi vardır. İkincisi, Suriye muhalefetinin tarihi ve siyasi nedenlerle İran'a mesafeli, ama İran'ın hasımlarına ve rakiplerine yakın olmasıdır. Suriyeli muhaliflerle temas kanalları kurmaya çalışmış, ama bu konuda sonuç alamamıştır. Dolayısıyla Suriye'de iktidar değişikliği, İran'ın bu ülkedeki bütün stratejik yatırımlarının heba olması ile sonuçlanacaktır.

İşte bu çerçevede İran, Suriye üzerinde etkisini sürdürmek amacıyla üç öncelik belirlemiştir. Birincisi, Suriye'de rejim değişikliğine izin verilmemesi, dolayısıyla Esad yönetiminin desteklenmesidir. Nitekim İran daha rejim karşıtı protestolar başlar başlamaz kitle gösterilerinin dağıtılması ve muhalefetin etkisizleştirilmesi için danışmanlık hizmetleri vermiş ve Suriye güvenlik güçlerine teknik donanım sağlamıştır.⁴ Bazı bölge devletleri ile Batılı devletlerin bir kısmının Esad'ın görevden ayrılması gerektiğini söylemesi İran'da tepkiyle karşılanmış ve Suriye'nin içişlerine müdahale olarak değerlendirilmiştir. İran'ın Esad yönetimine desteği 'ılımlı' olarak anılan Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı olmasından sonra da değişmemiş, bilakis artış göstermiştir.

İran'ın Suriye krizi karşısındaki ikincionceliği, eğer rejim değişikliği engellenemeyecek olursa İran geçiş sürecinin bir parçası olmasıdır. Suriye'de krizin derinleşmesi ve iç savaşa dönüşmesinden sonra İran bu meselenin uluslararasılaşmasına karşı çıkmış, bölge ülkelerinin bu sorunu kendi aralarında çözmesi gerektiğini savunmuştur. Ne var ki İran, ABD'nin, Suriyeli muhaliflerin ve Suudi Arabistan'ın muhalefeti nedeniyle Suriye meselesiyle ilgili uluslararası girişimlerin dışında tutulmuştur. İran'ın içinde olduğu tek bölgesel inisiyatif, eski Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin önerisiyle Türkiye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan arasında Eylül 2012'de 'dörtlü diyalog grubu' oluşturulmasıdır. Suudi Arabistan, bu gruptan kısa bir süre içinde çekilmiş, diyalog grubu da anlamını yitirmiştir.

Ancak Temmuz 2015'te, P5+1 grubu ülkeleri ile İran arasında nükleer anlaşmanın sağlanmasından sonra İran, Batılı devletler tarafından bölgesel meselelerin çözümünde bölgesel ortak olarak görülmeye başladı. İran ilk defa, Suriye krizine çözüm bulmak amacıyla ABD ve Rusya dışişleri bakanlarının

⁴ Geneive Abdo, "How Iran Keeps Assad in Power in Syria," *Foreign Affairs*, 25 Ağustos 2011.

girişimiyle 31 Ekim 2015'te Viyana'da yapılan uluslararası toplantıya davet edildi ve 'Uluslararası Suriye Destek Grubu'nun üyesi oldu. Son olarak İran, Rusya ve Türkiye ile birlikte 20 Aralık 2016'da Moskova Bildirisi'ne taraf oldu ve Astana süreci başlatıldı.

İran'ın Suriye'deki üçüncü önceliği ise bu ülkede rejim değişse bile İran'ın etkisinin sürmesini sağlayacak 'milis' gruplarının inşa edilmesi oldu. Suriye ordusunun silahlı muhalifler karşısında zayıf kalması üzerine rejime bağlı milis güçleri ortaya çıktı. İran'ın desteği ile bir taraftan Seyyide Zeyneb türbesinin savunulması adına farklı ülkelerden Şii milisler seferber edilirken, diğer taraftan çoğunluğu Suriyeli Alevilerden oluşan 'Milli Savunma Güçleri' oluşturuldu. İranlı subaylar bu gücün örgütlenmesinde ve eğitiminde büyük bir rol oynadı. Öyle ki bu güç, İran'ın Suriye'deki askeri faaliyetlerini yürüten Devrim Muhafızları Komutanı Hüseyin Hemedani tarafından 'ikinci hizbullah' şeklinde nitelendirilmiştir.⁵

Suriye'deki çıkarlarını koruyabilmek için İran, siyasi, askeri ve iktisadi araçlardan yararlanmaktadır. Siyasi açıdan, Beşar Esad'ın Suriye'nin 'meşru devlet başkanı' olduğunu savunmuş, her platformda Esad'a verdiği desteği yinelemiştir. İranlı yetkililer Suriye meselesinin uluslararasılaşmasına ve Esad'ın iktidardan ayrılması gerektiği iddialarına sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Diğer taraftan İranlı yetkililer, Suriye krizinin aşırıcı ve terörist grupların yıkıcı faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıktığını savunmuş ve bazı bölge ülkelerini terörizmi desteklemekle suçlamıştır.

Bu konuda değinilmesi gereken başka bir husus ise İran'ın bölgedeki diğer müttefiklerini ve dostlarını da Esad'a destek vermeleri için zorlamak olmuştur. Nitekim Irak hükümeti ve Lübnan Hizbullah'ı çeşitli düzeylerde ve şekillerde Esad'ın yanında durmuştur. Hatta bu dönemde İran'ın, Esad'a açıkça destek vermeyi reddeden Filistinli direniş örgütü Hamas ile ilişkileri kötüleşmiştir.

İran, Suriye meselesiyle ilgili olarak her zaman Rusya ile koordineli bir şekilde çalışmıştır.⁶ Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Esad yönetimi aleyhine karar alınmasını engellemesi İran'da memnuniyetle karşılanmıştır.

⁵ Bkz. Michael Segall & Shimon Shapira, "Iran Launches 'Hizbullah Syria' to Open a New Front Against Israel on the Golan Heights," *Jerusalem Center for Public Affairs*, 3 Haziran 2014.

⁶ 'İran Genelkurmay Başkanı Yardımcısı M. Cezayiri, "Tahran, bu mücadelede Moskova ve Rus halkına destek veriyor. Rusya'nın operasyonunun doğru ve gerekli strateji olduğunu düşünüyoruz" dedi.' Bkz. Bayram Sinkaya, 'Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Ekseni,' *Ortadoğu Analiz*, Cilt 8, Sayı 72, Ocak-Şubat 2016, ss.24-27.

Ağustos 2013'te Guta'da kimyasal silah kullanıldığının ortaya çıkmasından sonra İran'ın ve Rusya'nın araya girmesi ile muhtemel Amerikan müdahalesi önlenmiştir. Rusya, 30 Eylül 2015'ten sonra Esad yönetimi ile işbirliği içinde Suriye'de askeri varlığını artırdığında ve hava saldırılarına başladığında İran'dan açık destek aldı. İran Dışişleri Bakanı M. Cevad Zarif, ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin IŞİD'e karşı etkili bir şekilde mücadele etmediği için Rusya'nın müdahalesinin gerekli olduğunu savundu. 23 Kasım'da Tahran'da Putin ile görüşen İran Rehberi Ayetullah Ali Hamanei, Rusya'nın Suriye'deki politikalarından övgüyle bahsetti. Suriye, İran, Rusya ve Irak arasında Bağdat'ta ortak 'Enformasyon Merkezi' kuruldu. İran Yüksek Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Amiral Ali Şamhani, iki ülkenin Suriye'ye yönelik faaliyetlerini ve işbirliğini koordine etmek için görevlendirildi. İki ülkenin dışişleri bakanları ve savunma bakanları Suriyeli muadilleri ile birlikte üçlü toplantılar gerçekleştirdi.

İran'ın Suriye'ye verdiği iktisadi desteğin mahiyeti ve miktarı tam olarak bilinmiyor. İran, krizin başından beri Suriye'nin başlıca mühimmat silah ve tedarikçisi oldu. İran'ın bir müddet Türkiye toprakları üzerinden çeşitli kisveler altında gerçekleştirdiği silah ve mühimmat sevkiyatı Türkiye hükümeti tarafından engellenince Irak üzerinden kurulan hava köprüsü vasıtasıyla sürdürüldü. Son olarak Rus kargo uçak ve gemilerinin İran'dan gelen silah ve mühimmatı Suriye'ye taşıdığı iddia edildi.⁷ İran, ayrıca Suriye'nin temel tüketim malzemeleri ve petrol ihtiyacının karşılanmasında da önemli bir rol üstlenmiştir. Bu maksatla Suriye'ye toplamda 5,6 milyar dolar değerinde kredi açtı. İran'ın Suriye'ye verdiği ekonomik desteğin bir boyutu da Hizbullah ile Millî Savunma Güçleri başta olmak üzere milis güçlerin eğitimi, donatımı ve diğer masraflarının karşılanmasıdır. İran'ın Suriye'ye verdiği ekonomik desteğin parasal karşılığı tam olarak bilinmiyor. BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura İran'ın Suriye rejimini desteklemek için yılda ortalama 6 milyar dolar harcadığını ileri sürmüştür. Fakat bazıları, Esad iktidarını desteklemenin toplam maliyetinin İran için yılda ortalama 15-20 milyar doları bulduğunu iddia etmiştir.⁸ Dolayısıyla geçen beş yıl zarfında İran'ın Suriye politikasının maliyetinin yaklaşık 100 milyar dolar civarında olduğu düşünülüyor.

İran'ın Esad yönetimine verdiği askeri destek ise üç grupta analiz edilebilir. İlki, yukarıda da sözü geçen silah ve mühimmat tedariki ile

⁷ 'Russia is helping Iran deliver arms to Syria,' *Business Insider*, 29 Ekim 2015, <http://www.businessinsider.com/report-russia-is-helping-iran-deliver-arms-to-syria-2015-10>.

⁸ Eli Lake, "Iran Spends Billions to Prop Up Assad," *Bloombergview*, 9 Haziran 2015, <http://www.bloombergvew.com/articles/2015-06-09/iran-spends-billions-to-prop-up-assad>.

‘danışmanlık’ hizmetleridir. İkinci olarak, İran tarafından örgütlenen ve seferber edilen milis gruplarından söz edilebilir. Bu milis grupları sadece Milli Savunma Güçlerinden ibaret değildir; İran ile bağlantılı başka Şii milis grupları da İran’ın yönlendirmesiyle Suriye’de savaşa dahil olmuştur. Bunlardan ilk akla gelen Lübnan Hizbullahı’dır. Hizbullah başlangıçta Suriye-Lübnan sınırında bazı askeri operasyonlar yaparken 2013 yılından beri Suriye’nin farklı bölgelerinde savaşmaya başlamıştır.⁹ Bu hususta akla gelen bir başka milis grubu ise çoğunluğu Irak’tan olmak üzere farklı ülkelerden gelen ve *Ebu Fadıl el-Abbas Tugayı* çatısı altında birleşen Şii milislerdir.¹⁰Keza, çok sayıda Afganistanlı milis *Fatimiyun Tugayı* adı altında savaşmak üzere Suriye’ye gönderilmiştir.

İran’ın Esad yönetimine verdiği askeri desteğin üçüncü kısmı ise Suriye’de bulunan ve doğrudan çatışmalara katılan İran askerleri, yani devrim muhafızlarıdır. İran uzun süre boyunca sahada bilfiil çatışmalara katılan askerlerinin olduğu iddialarını reddetse de bazı askeri yetkililer kimi açıklamalarında bu durumu itiraf etmiştir. Mesela, Devrim Muhafızları Ordusu Komutanı Muhammed Ali Caferi, Suriye rejimine destek olmak için bu ülkede Kudüs Gücü askerlerinin bulunduğunu teyit etmiş, fakat bunun askeri varlık anlamına gelmediğini ileri sürmüştür.¹¹ Hâlihazırda Suriye’de ne kadar İranlı savaşçının olduğu tam olarak bilinmemektedir. 2015 yılının ortalarına kadar Suriye’de 2000 civarında İran askerinin olduğu tahmin ediliyordu. Eylül 2015’ten sonra İran’ın ilave olarak gönüllü, milis ve asker 2000’e yakın savaşçıyı Suriye’ye göndermiştir.¹²Bu zamana kadar İran’ın, aralarında sahadaki askeri operasyonları yöneten generaller Hasan Şateri ve Hüseyin Hemedani dahil üst düzey subayların da yer aldığı çok sayıda askerini Suriye’de kaybetmiştir.¹³Şehitler Vakfı Başkanı Muhammed Ali Şehidi

⁹Bkz. Marisa Sullivan, ‘Hizbollah in Syria,’ *ISW Middle East Security Report*, No.19, Nisan 2014, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Hezbollah_Sullivan_FINAL.pdf .

¹⁰ Oytun Orhan, “Suriye’de Şii Milisler ve Siyasi Çözüm,” *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, no.26, Haziran 2015; Philip Smyth, “The Shiite Jihad in Syria, and its Regional Effects,” *WINEP Policy Focus*, no.138, 2015.

¹¹ “Fermandehi Sepah Huzure A’zaye nirouye Kods der Suriyeh ra tekid kerd,” *Radio Farda*, 16 Eylül 2012, http://www.radiofarda.com/content/f4_iran_revolutionary_guards_iran_syria_admitt/24709851.html.

¹²J.M. McInnis, “How Many Iranian Fighters are Fighting and Dying in Syria”, *Newsweek web sitesi*, 28 Ekim 2015, <http://europe.newsweek.com/how-many-iranian-forces-are-fighting-and-dying-syria-335599?rm=eu>.

¹³ “Poştəbanəyē İrān ez Suriyeh der Cenge Daheleye Suriye,” *Wikipedia Farsça sitesi*, https://fa.wikipedia.org/wiki/سوريه_داخلی_جنگ_در_سوريه_از_ايران_بشْتِيانی.

Mahallati 22 Kasım 2016'da yaptığı açıklamada 'türbenin savunulması için [Suriye'de] şehit olan İranlıların sayısının bini aştığını' belirtmiştir.¹⁴

İran'ın Suriye Politikasında Öne Çıkan Aktörler ve Söylemler

İran'da ülkenin genel siyasetini belirleme yetkisi Rehber Ayetullah Ali Hamanei'nin uhdesindedir. Hamanei ülkedeki önemli vakıflarının idarecilerini, güvenlik güçlerinin üst kadrolarını ve radyo-televizyon kurumunun direktörünü bizzat belirliyor. İran devriminden sonra rejimin inşasında önemli ol oynayan aktörlerden birisidir ve muhafazakar olarak bilinir. Hamanei, Suriye meselesinde İran'ın ABD ve Siyonizm (emperyalizm) karşıtlığı çerçevesinde yaklaşmıştır. Bu bakış açısına göre 'devrimci ve İslami İran'ın varlığından ve 'İslami uyanış'tan rahatsız olan emperyalist güçler, İran'ı zayıflatmak için bölgedeki müttefiklerine zarar vermeye çalışmaktadır. Nitekim Hamanei mütemadiyen Suriye'deki gelişmelerde ABD'nin ve İsrail'in rolünün aşkar olduğunu iddia etmiş ve Suriye'yi savunmaya devam edeceklerini söylemiştir.¹⁵ Zira ABD ve müttefiklerinin amacı, Hamanei'ye göre bölgedeki 'direniş eksenine' darbe vurmaktır. Hamanei, İran'ın pozisyonunu 'bu ülke halkının menfaatlerine olan reformların desteklenmesi ve ABD ve diğer bölge ülkelerinin Suriye'nin içişlerine karşı çıkılması' şeklinde ifade etmiştir. Bu çerçevede bazı bölge ülkelerinin ve Batılı ülkelerin bir araya gelerek Suriye'nin 'meşru' devlet başkanı olan Esad'ın görevden ayrılması hususunda ısrar etmesi kabul edilemez bulunmuştur.

İran'ın Suriye stratejisinde öne çıkan ikinci kişi eski dışişleri bakanı ve Hamanei'nin yıllardır dış politika danışmanlığını yapan Ali Ekber Velayeti'dir. Arap isyanları ilk başladığında Hamanei, İslami hareketler arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla İslami Uyanış Dünya Meclisi adında yeni bir teşkilat kurmuş, Velayeti'yi bu teşkilatın genel sekreteri olarak atamıştır. Velayeti'nin etkinliğini artıran bir başka gelişme de Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı olmasından sonra Maslahat Konseyi'ne bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin başkanlığına getirilmesidir. Böylece Velayeti, İran'ın Ortadoğu politikasında adeta Hamanei'nin özel elçisi gibi bir rol oynamaya

¹⁴ Bozorgmehr Sharafedin, "Death toll among Iran's forces in Syrian war passes 1,000", *Reuters*, 22 Kasım 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-iran-idUSKBN13H16J>.

¹⁵ Hamanei, Mart 2012'de Türkiye Başbakanı Erdoğan ile yaptığı görüşmede İran'ın Amerika'nın bölgedeki her projesinin karşısında duracağını, 'Siyonist rejim' karşısında direniş eksenini destekleme gayesiyle Suriye'yi desteklediğini ve her tür yabancı gücün bu ülkenin içişlerine müdahalesine şiddetle karşı olduklarını söyledi. "Makame Moazzame Rehberi: Iran ez Suriye defa' khahed kerd," *Aftab*, 20 Mart 2012, <http://aftabnews.ir/fa/news/150445/معظم-مقام-کرد-خواهد-دفاع-سوریه-از-ایران-رهبری>.

başlamıştır. Velayeti'nin Suriye meselesine bakışı ile Hamaneî'nin bakışı arasında pek bir fark yoktur. Nitekim Velayeti, Suriye'yi "İsrail'e karşı direniş ekseninin altın halkası" olarak nitelendirmiştir.¹⁶ Esad'ın görevden ayrılması talepleri ile ilgili olarak Velayeti, Suriye halkının kendi geleceğine kendinin karar vermesi gerektiğini savunmuş ve 'Suriye halkı tarafından cumhurbaşkanı seçildiği için Beşar Esad'ın (iktidarda kalmasının) İran'ın kırmızı çizgisi' olduğunu söylemiştir.¹⁷

Bir güvenlik meselesi olarak görülmesinden dolayı Suriye dosyası Yüksek Milli Güvenlik Konseyi'nin yetkisine bırakılmıştır.¹⁸ İran'ın Suriye politikasının, özellikle 'savunma' kısmının icrasında İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (İDMO) öne çıkmıştır. İDMO Genel Komutanı M. Ali Caferi'nin deyişiyle, "İran ve Devrim Muhafızları, Suriye halkının direnişini gururla desteklemektedir."¹⁹ Devrim Muhafızları içerisinde yurt dışı operasyonlardan sorumlu olan Kudüs Gücü'nün komutanı Kasım Süleymani sık sık Suriye'ye gitmiş, İran'ın alandaki askeri faaliyetlerini organize etmiştir. Süleymani'nin Temmuz ve Eylül 2015'te Moskova'ya giderek Esad yönetiminin kurtarılması için Rusya'yı Suriye'deki askeri operasyonlarının düzenlenmeye ikna ettiği ileri sürülmektedir.²⁰ İran'ın Suriye'deki askeri operasyonlarını Devrim Muhafızı komutanları yürütmektedir. Ekim 2015'te öldürülen Hemedani'den sonra operasyonların komutasını Tuğgeneral Cevad Gafari almıştır.

Cumhurbaşkanı Ruhani, anayasaya göre yürütmenin başı ve dış politikanın idaresinden sorumlu olsa da Suriye meselesinde pek bir inisiyatif almamıştır. Ruhani, Suriye meselesinin özünü, yabancı güçlerin müdahalesi ve terörist grupların varlığı olarak tarif etmiştir. Bununla birlikte İran diplomasi teşkilatı, Suriye meselesiyle ilgili olarak özellikle Batılı ülkelerle ilişkilerin koordine edilmesinde öne çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Zarif, uluslararası platformlarda İran'ın bu konudaki duruşunu savunmuş ve Uluslararası Suriye Destek Grubu toplantılarında ülkesini temsil etmiştir. Zarif de Suriye meselesi ile ilgili olarak aşırı ve terörist grupların varlığının altını çizmekte, İran'ın Esad yönetimine destek vererek terörizmle mücadele ettiğini ileri sürmektedir.

¹⁶ "Silsileyi mukavemet aleyhe Israel az Şahrahi Suriye Encam Migired." *Mehr News Agency*, 30 Aralık 2011, <http://www.mehrnews.com/fa/newsdetail.aspx?NewsID=1496800>.

¹⁷ "Advisor to Iran's top leader calls fate of Syria's Assad a 'red line'," *Reuters*, 6 Aralık 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iran-idUSKBN0TP04320151206>.

¹⁸ Adel al-Salmi, 'Zarif: I have limited authorities in Syria', *Asharq Al-Awsat*, 6 Mart 2017, <http://english.aawsat.com/adel-al-salmi/news-middle-east/zarif-limited-authorities-syria>.

¹⁹ "Serleşker Caferi: Ba Eftekhar ez Suriye himayet mikonim," *Donya-e Eqtesad*, 30 Nisan 2014. <http://www.donya-e-eqtesad.com/news/797100/>.

²⁰ Putin: Bana Kasım Süleymani'yi Yollayın,' *Hürriyet*, 7 Ekim 2015.

İran Dışişleri Bakanlığında Suriye meselesi ile ilgili en deneyimli diplomat, kamuoyunun yakından tanıdığı, Dışişleri Bakanı'nın Arap ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerinden sorumlu yardımcısı Hüseyin Amir-Abdollahian. Amir-Abdollahian, Suriye meselesiyle ilgili görüşlerini 4 Mart 2014'te *Al-Monitor* adlı internet sitesinde yayınlanan yazısında özetlemiştir. Ona göre Suriye meselesinin en büyük gerçeği terörizmdir ve uluslararası toplumun önceliği Suriye'de terörizme karşı mücadele olmalıdır.²¹ Amir-Abdollahian'ın bakanlıktaki görevine Haziran 2016'da son verildi ve yerine bakanlığın eski sözcüsü Huseyin Jaber Ansari getirildi. Bu görev değişikliğinden sonra İslami Şura Meclisi Başkanı'nın danışmanlığını yapmaya başlayan Amir-Abdollahian hala İran dış politikası ve Suriye siyaseti üzerinde etkili kişilerden birisidir.

İranlı yetkililerin açıklamalarına bakıldığında farklı cenahlar tarafından, farklı düzlemlerde ortaya konulan iki ayrı söylemin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi direniş eksenli söylemidir. Özellikle Ayetullah Hamanei, yakın çevresi ve Devrim Muhafızları Suriye'deki gelişmeleri İran-ABD karşıtlığı ve 'direniş eksenli' çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu söylem, bir yanı sıra İran kamuoyunu Suriye politikasına ikna edilmesi, İran'ın insan ve iktisadi kaynaklarının bu uğurda harcanmasının meşrulaştırılması açısından ideolojik bir işlev görmektedir. Diğer yandan bu söylem bölgedeki 'direniş hareketleri' ile ilişkilerde daha çok öne çıkmaktadır ve İran'ın müttefiklerini korumak için ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir.

İranlı yetkililerin açıklamalarında öne çıkan ikinci söylem, terörizmle mücadeledir. Bu söylem özellikle dış dünya ile Batılı ülkelerle ilişkilerde öne çıkmaktadır. Gerçi ABD tarafından hala uluslararası terörizmin destekçisi olarak görülen bir devletin, terörizmle mücadele adı altında bir söylem geliştirmesi manidardır. Fakat bu söylem bölgede özellikle IŞİD ve diğer aşırı örgütlerin ortaya çıkmasından sonra Batılı çevrelerde daha çok kabul görmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu söylem, hem bölge ülkeleri ile hem de Batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilebilmesi için uygun bir düzlem sağlamaktadır. Diğer yandan, Suriye meselesinin terörizmle mücadele çerçevesine çekilmesi, İran'ın Suriye politikasına meşruiyet ve haklılık kazandırmaktadır.

Söylemlerdeki farklılıklar içerikten ziyade, hitap edilen kişilerin, grupların ve ülkelerin farklı olmasından kaynaklanıyor. Zira sonuçları

²¹ Hossein Amir-Abdollahian, "Iran's Four-Part Plan for A Political Solution in Syria," *Al-Monitor*, 5 Mart 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/iran-four-part-plan-political-solution-syria.html> .

açısından düşünüldüğünde görünürde farklı olan iki söylemin de İran'ın Suriye politikası açısından bir değişiklik olmayacağı açıktır. Nitekim Suriye meselesiyle ilgili olarak İranlı yetkililerin açıklamalarında öne çıkan hususlardan birisi de 'içişlerine karışmama' prensibinin sıklıkla vurgulanmasıdır. Keza Suriye meselesinin siyasi yollardan çözülmesi gerektiği, bu çerçevede de öncelikle bölge ülkelerinin Suriyeli 'isyancı'lara verdiği desteği kesmesi ve seçimlerin yapılmasını önermektedir. Bu söylemin altında da muhalefetin dışarıdan desteklendiği ve Suriye'de rejim değişikliği isteyenlerin aslında yabancılar olduğu görüşü yatmaktadır. Buna karşılık İran'ın Suriye'de 'meşru' aktörlerle çalıştığı, dolayısıyla izlediği politikanın doğru ve tutarlı olduğu görüşü hakimdir.

Sonuç

İran'ın Suriye krizi karşısında izlediği politikada ana hatları itibariyle herhangi bir değişiklik görülmemiştir. Kısa ve orta vadede bu konuda pek bir değişiklik beklenmemektedir. Bu politikanın esas amacı İran'ın Suriye üzerinde etkinliğini herhangi bir şekilde sürdürmesidir. Zira Suriye İran'ın bölgesel politikalarında 'stratejik' bir yere sahiptir. Suriye üzerinde etkinliğini sürdürmenin ilk yolu Şam'da İran'a dost olan kişilerin ve grupların iktidarda olmasıdır. Esad yönetimi, geleneksel olarak İran'ın dostu olarak bilinmektedir ve Beşar Esad bu dostluğu daha da perçinlemiştir. Buna karşılık Suriye muhalefeti, Esad ile dostane ilişkileri nedeniyle İran'a karşı oldukça mesafelidir. Dolayısıyla Suriye'de muhtemel ve İran'ın müdahil olmadığı bir geçiş süreci, İran'ın buradaki çıkarlarını yerle bir edecektir. Bu nedenle İran'ın önceliği Esad'ın iktidarının korunmasıdır. Nitekim bu amaçla Esad'ın askeri, iktisadi ve siyasi açılardan en büyük destekçisi olmuştur. Suriye'de rejim değişikliği kaçınılmaz olursa, İran o zaman hem sahadaki askeri ve siyasi ağırlığı, hem de bölgesel gücünü kullanarak geçiş sürecine müdahil olmak istemektedir. Ne var ki İran'ın uzun bir müddet uluslararası ve bölgesel çözüm inisiyatiflerinden dışlanması, bir taraftan Esad'a güçlü destek vermesine, diğer taraftan milis güçlerin seferber edilmesi suretiyle doğrudan kendi etki gruplarını ve alanlarını yaratmasına sebep olmuştur.

İran'ın Suriye meselesinde katı bir tutum izlemesinin çeşitli sebepleri vardır. Bir kere, uluslararası ve bölgesel çözüm inisiyatiflerinden dışlanması, İran'ın kaygılarının ve beklentilerinin dikkate alınmadığı yeni bir bölgesel düzen inşası anlamına gelmiştir. Dolayısıyla bölgenin yeniden kurulma sürecinde İran'a hiç bir rol verilmemesi, doğal olarak İran'ın bu sürece karşı zıt bir tutum takınmasına neden olmuştur. Nihayet Uluslararası Suriye Destek Grubu'nun bir üyesi olması, İran'a masada olma fırsatı vermiştir. Suriye meselesinde çözüm sürecinde İran'a yer verilmesi, dolayısıyla İran'ın kaygılarının ve

beklentilerinin dikkate alınması, Suriye politikasının daha esnek olmasını sağlayabilir.

İkincisi, İran karar alma sürecinde son yıllarda güvenlik elitlerinin öne çıkmış olmasıdır. Zira Ayetullah Hamanei liderliğindeki İran, bölgedeki her türlü gelişmeyi İran'ın sonunda mutlak olarak kazanacağı veya kaybedeceği sıfır toplamlı bir oyun olarak görmüştür. Bu durumda güvenlikçi politikaların ve güvenlik elitlerinin karar alma sürecindeki ağırlığının artmasına neden olmuştur. İran'ın 'otoriter' yapısı nedeniyle Suriye'de izlediği politika kamuoyunda açıkça tartışılmamıştır. Yer yer rejim içinden ve halktan eleştiriler gelse de ciddi bir tartışma ortamı olmamıştır. Bu nedenle İran, Suriye politikasında herhangi bir revizyona gitmemiştir. Bununla birlikte, Esad'a desteğin ekonomik maliyetinin giderek artması, askeri kayıpların artması uzun vadede İran'ın izlediği politikanın kamuoyunda sorgulanmasına neden olabilir. Keza İran siyasi elitleri arasında güvenlikçi ve ideolojik yaklaşımlar yerine ekonomi ekseni ve liberal yaklaşımları savunan siyasi hareketlerin güçlenmesi, İran'ın orta vadede yapıcı bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Son olarak Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye'deki çatışmalara aktif olarak müdahil olması İran'ın elini büyük ölçüde rahatlatmıştır. Zira Rusya'nın sürece müdahil olması adeta oyunu değiştiren bir hamle olmuş, İran'ın pozisyonunu da güçlendirmiştir. Bu nedenle İran, kısa ve orta vadede Suriye politikasında bir revizyona gitme ihtiyacı hissetmeyecektir. Bununla birlikte Rusya'nın müdahalesiyle birlikte İran'ın Suriye'deki ağırlığı da göreceli olarak azalmıştır. Yani, İran'ın Rusya'dan farklı bir politika izleme imkanı azalmıştır. Diğer bir ifadeyle İran, kısa vadede Suriye'de Rusya'nın liderliğini izlemek zorunda kalacak, Rusya'nın onayladığı bir geçiş sürecine itiraz edemeyecektir. Bu durum orta vadede İran ile Rusya'nın çıkarlarının ve politikalarının farklılaşmasınasebep olabilir.

Türkiye ve İran, Suriye krizinin başından beri farklı saflarda yer almış ve birbirinden farklı politikalar izlemiştir. İki ülkenin Suriye'deki çıkarları da oldukça farklıdır ve birbirlerini rakip olarak görmektedir. Bu nedenle Suriye'deki gelişmeler, Türkiye ile İran arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Bununla beraber iki ülkenin çıkarlarının Suriye ve bölge meselelerinde asgari müştereklerde birleştiği görülmektedir. Her şeyden önce her iki ülke de gerek iktisadi, gerekse siyasi ve güvenlik açılarından bölgedeki ve Suriye'deki istikrarsızlıktan olumsuz etkilenmektedir. Doğrudan yapılan askeri ve ekonomik masrafların yanı sıra çatışmaların ve krizlerin İran ve Türkiye ekonomileri üzerindeki alternatif maliyetleri oldukça yüksektir. Ayrıca çatışmaların durdurulması ve bölgesel istikrarın sağlanması, her iki ülke liderleri için ahlaki bir sorumluluk olarak görülmektedir. Ayrıca, bölgesel

ihtilafların derinleşmesi, çatışmaların şiddetlenmesi ve daha büyük oyuncuların sürece aktif bir şekilde dahil olması hem Türkiye'nin hem de İran'ın hareket alanını daraltmaktadır. İkincisi, Türkiye ve İran, bölgede ortak tehditlerle yüzyüzedir. Ayrılıkçı Kürt hareketleri, IŞİD gibi aşırı hareketler ve mezhepçiliğin yükselmesi hem Ankara'da hem de Tahran'da tehdit olarak görülmektedir. Bu nedenle iki ülke arasında diyalog kanallarının açık tutulması, ortak tehditlere karşı işbirliği yapılması ve bölgede bir an önce istikrarın sağlanması için birlikte çalışılması, hem Türkiye'nin hem de İran'ın çıkarlarına hizmet edecektir.

Kaynakça

- 'Russia is helping Iran deliver arms to Syria,' *Business Insider*, 29 Ekim 2015, <http://www.businessinsider.com/report-russia-is-helping-iran-deliver-arms-to-syria-2015-10>.
- "Advisor to Iran's top leader calls fate of Syria's Assad a 'red line'," *Reuters*, 6 Aralık 2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iran-idUSKBN0TP04320151206>.
- "Fermendehi Sepah Huzure A'zaye nirouye Kods der Suriyeh ra tekid kerd," *Radio Farda*, 16 Eylül 2012.
- "Makame Moazzame Rehberi: Iran ez Suriye defa' khahed kerd," *Aftab*, 20 Mart 2012, <http://aftabnews.ir/fa/news/150445/کرد-خواهد-دفاع-سوریه-از-ایران-رهبری-معظم-مقام>.
- "Poştebaneye Iran ez Suriyeh der Cenge Daheleye Suriye," *Wikipedia Farsça sitesi*, https://fa.wikipedia.org/wiki/سوریه_داخلی_جنگ_در_سوریه_از_ایران_یشتیبانی.
- "Putin: Bana Kasım Süleymani'yi Yollayın," *Hürriyet*, 7 Ekim 2015.
- "Serleşker Caferi: Ba Eftekhar ez Suriye himayet mikonim," *Donya-e Eqtesad*, 30 Nisan 2014. <http://www.donya-e-eqtesad.com/news/797100/>.
- "Silsileyi mukavemet aleyhe Israel az Şahrahi Suriye Encam Migired," *Mehr News Agency*, 30 Aralık 2011, <http://www.mehrnews.com/fa/newsdetail.aspx?NewsID=1496800>.
- Abdo, Geneve, "How Iran Keeps Assad in Power in Syria," *Foreign Affairs*, 25 Ağustos 2011.
- Ahmadi, H. & Ali Mahmoodi, "Myth, National Identity and Iranians Attitude towards International Relations," *Iranian Review of Foreign Affairs*, Cilt 5, Sayı 4., 2014.
- Al-Salmi, Adel, "Zarif: I have limited authorities in Syria", *Asharq Al-Awsat*, 6 Mart 2017, <http://english.aawsat.com/adel-al-salmi/news-middle-east/zarif-limited-authorities-syria>.
- Amir-Abdullahian, Hossein, "Iran's Four-Part Plan for A Political Solution in Syria," *Al-Monitor*, 5 Mart 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/iran-four-part-plan-political-solution-syria.html>.
- Eftekhari, A., vd., "Bazkhanei Elzamaate Amniyatei Senede Chashmنداaze Jomhoure Eslami Iran der Ofghe 1404: Roykardeye Chand Janebe," *Faslnameye Rahbord*, Cilt 2, Sayı 60, hicri1390 http://www.radiofarda.com/content/f4_iran_revolutionary_guards_iran_syria_admitt/24709851.html.
- Lake, Eli, "Iran Spends Billions to Prop Up Assad," *Bloombergview*, 9 Haziran 2015, <http://www.bloombergview.com/articles/2015-06-09/iran-spends-billions-to-prop-up-assad>.
- McInnis, J.M., "How Many Iranian Fighters are Fighting and Dying in Syria," *Newsweek web sitesi*, 28 Ekim 2015, <http://europe.newsweek.com/how-many-iranian-forces-are-fighting-and-dying-syria-335599?rm=eu>.
- Noori, Vahid, "Status Seeking and Iranian Foreign Policy: The Speeches of the President at the United Nations," *Iranian Review of Foreign Affairs*, Cilt 3, Sayı 1, 2012.
- Orhan, Oytun, "Suriye'de Şii Milisler ve Siyasi Çözüm," *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, Sayı 26, Haziran 2015.

Segall, Michael ve Shimon Shapira, "Iran Launches 'Hizbullah Syria' to Open a New Front Against Israel on the Golan Heights," *Jerusalem Center for Public Affairs*, 3 Haziran 2014.

Sharafedin, Bozorgmehr, "Death toll among Iran's forces in Syrian war passes 1,000", *Reuters*, 22 Kasım 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-iran-idUSKBN13H16J>.

Sinkaya, Bayram, 'Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Ekseni,' *Ortadoğu Analiz*, Cilt 8, Sayı 72, Ocak-Şubat 2016.

Smyth, Philip, "The Shiite Jihad in Syria, and its Regional Effects," *WINEP Policy Focus*, No. 138, 2015.

Sullivan, Marisa, 'Hizbollah in Syria,' *ISW Middle East Security Report*, No.19, Nisan 2014, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Hezbollah_Sullivan_FINAL.pdf.

Zavari, S. Abdolmajid, "Jaygahe Iran der nezam-e noven-e khavarmiyaneh," *TISRİ*, 9 Aralık 2014, <http://www.tisri.org/default-1742.aspx>.